

بوسونِ عمر

بومی سروده‌های لکی

حسین آزاد بخت

www.ketab.ir

کتاب صوتی «بوسونِ عمر»

شما می‌توانید یک برنامه‌ی اسکن QR (کیوآرکدخوان) را روی گوشی هوشمندتان نصب کرده و با اسکن کدهای هر صفحه از این کتاب، قطعه شعر آن صفحه را با صدای شاعر گوش کنید.

بشرک

انتشارات پیشوی

۱۴۰۳

بوسون عمر
بومی سروده‌های لکی
حسین آزادبخت

طراح جلد و صفحه‌آرا: داریوش جعفری

عکاس: بیات آزادبخت

چاپ اول: بهار ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نشانی انتشارات: روستمان، کوه‌دشت، خیابان شهید مطهری، بوستان بهار،
خیابان پروین اعتصامی، کی‌چه نهال هشتم، پلاک ۱۳ کدپستی: ۶۸۴۱۸۵۵۱۷۷
تلفن: ۰۶۶۳۲۶۰۰۱۴۰ همراه: ۰۹۱۶۱۵۹۴۶۶۹

www.pishookpub.ir info@pishookpub.ir daryoush.jafari

کلیه‌ی حقوق مادی و معنوی این اثر برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه	: آزادبخت، حسین، ۱۳۳۸-
عنوان و نام پدیدآور	: بوسون عمر / بومی سروده‌های لکی حسین آزادبخت.
مشخصات نشر	: کوه‌دشت؛ پیشوک، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۵۷۴۵-۷۶-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: شعر لکی -- قرن ۱۴
رده بندی کنگره	: PIR۲۲۸۶
رده بندی دیویی	: ۸۱۴۹/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۵۷۶۴۶۰
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیا

Laki poetry -- 20th century

فهرست صفحه

یادداشت ناشر	۹
مقدمه	۱۱
آغاز سخن	۱۳
غزلیات ۱۷	
۱- کارِ بارِ خدا	۱۸
۲- حق و تن	۲۰
۳- رازِ مِیل	۲۲
۴- عیدِ نوروز	۲۴
۵- مونگِ فروردین	۲۶
۶- آروم گیون	۲۸
۷- یارِ نازار	۳۰
۸- دلخوشی	۳۲
۹- هونِ هاوَنی	۳۳
۱۰- کَلَنگی	۳۵
۱۱- حیلَه باز	۳۶
۱۲- پیری	۳۸
۱۳- فکرِ دنیا	۴۰
۱۴- معلم	۴۲
۱۵- دنیا	۴۴
۱۶- چاره نویس	۴۵
۱۷- محبت	۴۷
۱۸- عدالت	۴۹
۱۹- فِلک	۵۱
۲۰- آیمِ عاقل	۵۳
۲۱- شکرِ حقِ کِردن	۵۵
۲۲- عرشِ اعلا	۵۶
۲۳- بوری مهدی	۵۹

مثنوی ها ۶۰

۱- امتحونِ خدا	۶۱
۲- اوصافِ علی ^(ع)	۶۳
۳- کویشت	۶۵
۴- هنر	۷۰
۵- دا	۷۲
۶- داخِ یسیری	۷۵
۷- بوسونِ عمر	۷۷
۸- مردن	۷۹
۹- کَرگَن	۸۱
۱۰- تفنگچی ناشی	۸۴
۱۱- آیمِ حَسوی	۸۷
۱۲- آیمِ کَلَنگ	۸۹
۱۳- خصلتِ ژَنل	۹۱
۱۴- معتاد	۹۳
۱۵- طایفه آزاوخت	۹۵
۱۶- دُورونِ قدیم	۹۷
۱۷- آبادی کُل کدخدا	۱۰۲
۱۸- شیرِ ثو رَوا	۱۰۹
۱۹- مویشِ ثو پشی	۱۱۸
۲۰- خرِ ثو کَلشیر	۱۲۴
۲۱- شُو یلدا	۱۲۸
۲۲- شعرِ وِتن	۱۳۳
۲۳- حقِ ثو باطل	۱۳۵
۲۴- دوسِ خو گِرتن	۱۳۷
۲۵- دُروزن	۱۳۹
۲۶- قصه خو کِردن	۱۴۱
۲۷- دِسِ حق	۱۴۳

۱۶۱ ۲۴- پیاداری کِردن	۱۴۵ ۲۸- کدخدا جافه
۱۶۱ ۲۵- فرخ ژنل	۱۴۶ ۲۹- سرچوبی
۱۶۲ ۲۶- رفیق خو	۱۴۸ ۳۰- توشی آخرت
۱۶۲ ۲۷- ژار نو فقیر	۱۵۰ ۳۱- هرنگ دل
۱۶۲ ۲۸- وختِ مِردن	دوبیتی ها ۱۵۱
۱۶۳ ۲۹- دَسِ حالی	۱۵۲ ۱- دُرو نو تن
۱۶۳ ۳۰- گیونِ اِنسون	۱۵۲ ۲- سیفا کِردن
۱۶۴ ۳۱- بَد نِکردن	۱۵۲ ۳- خیرت
۱۶۴ ۳۲- یاری خدا	۱۵۳ ۴- نَسَلِ باو آدم
۱۶۴ ۳۳- پا و جا	۱۵۳ ۵- اِنسون خو
۱۶۵ ۳۴- باوَه خو	۱۵۴ ۶- ریاکارل
۱۶۵ ۳۵- پایَه گیون	۱۵۴ ۷- صفا بِردن
۱۶۶ ۳۶- یسیری	۱۵۴ ۸- مار نو مور
۱۶۶ ۳۷- عید سال	۱۵۵ ۹- بی خم نِشتن
۱۶۶ ۳۸- دُروزن	۱۵۵ ۱۰- پلامار
۱۶۷ ۳۹- جووی	۱۵۶ ۱۱- سربری
۱۶۷ ۴۰- پیاداری	۱۵۶ ۱۲- بختِ یلنگ
۱۶۸ ۴۱- نوم نیک	۱۵۶ ۱۳- چوی گل
۱۶۸ ۴۲- دای رَس	۱۵۷ ۱۴- چَم بد
۱۶۸ ۴۳- نویر آساره	۱۵۷ ۱۵- بالا یلنگ
۱۶۹ ۴۴- گذشت روزگار	۱۵۸ ۱۶- فرشته آسمون
۱۶۹ ۴۵- یادِ حق	۱۵۸ ۱۷- شموه
۱۷۰ ۴۶- آلوزه	۱۵۸ ۱۸- وفا داشتن
۱۷۰ ۴۷- تینی	۱۵۹ ۱۹- لسیکِ حُور
۱۷۰ ۴۸- صداقت	۱۵۹ ۲۰- روزِ روشن
۱۷۱ ۴۹- نون نو پیاز	۱۶۰ ۲۱- لکی
۱۷۱ ۵۰- کاخ نو باخ	۱۶۰ ۲۲- لکل
۱۷۲ واژه نامه	۱۶۰ ۲۳- گراف نِکردن

زبان‌ها و گویش‌های محلی و بومی، بی‌شک هرکدام رنگی زیبا از فرهنگِ رنگارنگ یک ملت هستند. بنابراین ضروری است، غبارِ غربت و فراموشی از چهره‌ی آن‌ها زدوده شود. تجربه نشان داده است، ملت‌هایی که به میراث فرهنگی احترام گذاشته و در ثبت، حفظ و معرفی میراث ناملموس خود کوشیده‌اند، در چشم جهانیان، جذاب، رنگین و دیدنی‌تر به نظر آمده‌اند. زبان‌ها و لهجه‌های بومی و محلی همواره در تقویت و غنای زبان رسمی یک کشور تأثیر مستقیم و غیرمستقیم داشته و دارند. از این رو انتشارات پیشوک در راستای معرفی زبانِ شیرینِ لکی و لری در کنار زبان فاخر فارسی همواره کوشا بوده است و در این راستا به موفقیت‌های شایانِ توجهی دست یافته است. کتابِ پیش رو مجموعه اشعاری دلنشین از جناب آقای «حسین آزادبخت» است که با توجه به روانی، بی‌آلایشی و زیبایی‌شان حس خاطره‌انگیزی برای لک‌زبانان برمی‌انگیزد و برای علاقه‌مندان به زبانِ لکی همچون آموزگاری مهربان به غورِ ایشان در این زبان، کمک می‌کند. فایل صوتی تمام اشعار به صورت «کیوآرکد» (با خوانش سراینده) قابل شنیدن است. همچنین معنای فارسی بیت به بیت اشعار و واژه‌نامه‌ی پایان کتاب، امکان ارتباط دقیق معنایی مخاطب با سروده‌ها را فراهم کرده است.

امید است مورد پسند واقع شود.

داریوش جعفری

به نام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه بر نگذرد

مقدمه

شعر در شمار برجسته‌ترین رسانه‌ها و هنرهای مانا، اثرگذار و کارآمد در گسترش و بالندگی فرهنگ جامعه با کارکردها و جایگاه ویژه است و در درازنای تاریخ و گستره‌ی جغرافیای بوم و برماگاه به تنهایی یا همراه با نثر و دیگر گونه‌ی نوشته‌ها توانسته است به سهم و حوزه‌ی نفوذ خود با نقش آفرینی، بیانگر و گره‌گشای رنج و دردها، اوج‌یابی شادی‌ها و برآورنده‌ی نیازهای روحی، هویتی و معنا‌مدار جامعه باشد. شاعر، پیام‌رسان، نماد بالندگی، پویایی و امید و بیم مردم و حامل ظرافت‌ها و باریک‌نگری‌های هر عصر و نسل و آئینه‌ی زمانه و روزگار خویش است.

شاعر با چراغ واژگان، کلام و کلمه، جان‌های به ستوه آمده و خسته و فروکاسته را با فروغ احساس، اندیشه و دانایی خود برمی‌آشوبد و رمق زندگی و سرزندگی و همدردی و همراهی با فراز و فرودهای مردم را ارزانی می‌دارد. به‌ویژه شاعرانی که با مدد از حس و حال بوم و باورش‌ان بر محمل احساس، خیال و وجدان جامعه با همه‌ی ناملايمات و نامرادی‌ها با هم‌آوایی، هم‌نوایی با هستی و باشندگان، عطر روح‌فزای امید و نویده‌های نو به نو را می‌پراکنند. فرهنگ دیرینه‌سال و پر برگ و بار ایران عزیزمان در معنای ایران فرهنگی و فراتر از مرزهای جغرافیایی، با گونه‌های رنگارنگی از نثر، شعر و دیگر انواع ادبی میهمان خلوت و حضور لحظه‌های ناب مردم و زلال باورها، آرمان‌ها و خواسته‌های آنان است.

زبان و فرهنگ «لکی»، پاره‌ای در هم تنیده با حقیقت فاخر و استوار ایران زمین و همراه زبان فارسی، به پشتوانه تلاشگران و دل‌بستگان آن قله‌های چشم‌نواز و جاذبه‌های گرانسنگی را در گذر سال‌ها به جویندگان، خوانندگان و پویندگان دانایی و ادب دوستی پیشکش داشته‌اند. گاه تک‌بیتی از یک چهل (چل) سرود، بیتی از یک مویه سوزناک، دفتری پر معنا را با خواننده و شنونده در میان می‌نهد و تا اوج آسمان احساس، دانایی و اندیشگی او را همراه می‌سازد.

در گوشه گوشه‌ی فرهنگ لرستان شایستگی چونان «ملاترکه میر آزادبخت»، «نجف آزادبخت»، «ملا منوچهر کولیوند»، «ملا پریشان»، «سید نوشاد ابوالوفاء»، «ملاحقعلی سیاه‌پوش»، «خانای قبادی» و... همچنین از قافله‌ی دانایی و شعر، استادان هم روزگارمان؛ «عزیز بیرانوند (بازوند)»، «حجت‌اله مهدوی»، «کرم دوستی»، «اسداله آزادبخت»، «حشمت‌اله آزادبخت»، «حسین آزادبخت» و... دانسته‌ها و یافته‌های خود را سخاوتمندانه با فروتنی و ادب با دوستداران شعر و ادب در میان نهاده‌اند و در سفر زندگی و شاعرانگی بر بال آواز و راز، دل و دیده‌ها را به فراتر از آسوها و چشم اندازه‌ها گشوده‌اند که بیش از پیش درک و دریافت و فهم ژرف‌تر مراد و درونمایه آنان، نیازمند بازبینی و بازاندیشی فزون‌تر است. امیدا این راه کم‌رهرو با پویندگانی دل‌داده، عازم و نستوه، آبادتر و پر نشاط‌تر از پیش باد و بر توسعه‌ی کیفی و کمی بیش از پیش فرهنگ لکی و پایایی بن‌مایه‌های آن بیافزایند.

سراینده‌ی گرامی‌ی‌های بومی سروده‌های لکی «بوسون عمر» استاد حسین آزادبخت، در قالب‌های مثنوی، غزل، قصیده، دو بیتی و... در پی آن بوده‌اند با شور و شیدایی، دنیایی نو و دل‌انگیز بیافرینند. این پیش‌گسوت سخت‌کوش حوزه‌ی شعر با سرایش هزاران بیت، افزون بر کاربرد واژگان و مفاهیم لکی با روایت دریافت‌های خود از طبیعت و زیست پیرامونش بی‌ادعا در پی شناساندن دانسته‌ها و ظرفیت‌های فرهنگی، طبیعی و اجتماعی استان به‌ویژه شهرستان کوه‌دشت بوده و با نگاهی مسئولانه و امیدآفرین، سخت‌کوشانه با زبان شعر، راز سفر معنوی خود را گشوده و بیان نموده‌اند و نقد عمر را به امید دریافت پاداش و توجه در خور از سوی شما گرامی‌گان بر آن بوده‌اند با عشق و تلاش در راستای شکوفایی فرهنگ ایران به‌ویژه فرهنگ لکی گام نهند امید آن‌که این دفتر به شایستگی قدر یابد و بر صدر نشیند. در پایان یادآور می‌گردد مانند هر کار بشری ناگزیر کاستی‌هایی ممکن است به نظر آید که انتظار و درخواست دارد شما نیک‌اندیشان با چشم و نگرش بخشش و گذشت و با بزرگ‌منشی در آن‌ها بنگرند.

خدایا چنان کن سرانجام کار تو خوشنود باشی و ما رستگار

نادر آزادبخت

(نویسنده، پژوهشگر و مدرس دانشگاه)

آغاز سخن

با نام و یاد خداوند حکیم و سپاس بیکران از الطاف کریمانه‌اش که بار دیگر بنده را توفیقی عنایت فرمود تا بتوانم دومین اثر شعری خود (مجموعه‌ی بومی سروده‌ها) با زبان شیرین لکی را پیشکش حضور پویندگان فرهنگ و ادب نمایم. این امر را مرهون عنایات بیکران پروردگار عالم می‌دانم. قطعاً بدون لطف حق هیچ کار شایسته‌ای به فرجام نخواهد رسید به قول مولانا شاعر نامدار ایران زمین:

بی عنایات حق و خاصان حق

گر ملک باشد سیاه‌هستش ورق

با توجه به تجربه‌ی سال‌ها حضور و زندگی در فراز و فرودهای مردمان لک‌زبان، وظیفه‌ی حفظ و حراست از واژگان و فرهنگ لکی مرا بر آن داشت تا در حد امکان و توان، افزون بر سروده‌هایم به زبان فارسی با عنوان «آوای رستگاری» که پیش از این به حضور سبز دوستداران شعر و ادب ارائه شده بود گام و تلاش دیگری را در قالبی نو و بومی سروده به نام «بوسون عمر»^۱ پی گیرم. اهل فضل و دانش آگاهی و اشراف دارند پدیده جهانی شدن بسان سیلی بنیان‌کن فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها را مورد هجوم بی‌رحمانه خود قرار داده است. بنابراین ناگزیر وظیفه‌ی اجتماعی و ملی ماست تا با همه‌ی توش و توان در پی بالندگی، رشد و سرفرازیِ گویش‌های بومی باشیم.

اقبال و استقبال عموم مردم مناطق لکنشین در غرب کشور به‌ویژه استان لرستان، شور و شوق و احساس بنده را بیش از پیش بر آن داشت تا در برآوردن خواسته‌های منطقه‌ی و ارزشمند این مردم گرانسنگ به سرایش و آفرینش بومی سروده‌های لکی بپردازم.

سرزمین لرستان همانند دیگر مناطق کشور داشته‌های فرهنگی، طبیعی و اخلاقی فراوانی دارد که بایستی در ظرف زمان به‌شایستگی ارائه شود، بی‌تردید این ظرفیت می‌تواند در آشنایی و تعلق خاطر هر چه بیشتر مردمان غرب کشور به‌ویژه استان لرستان نقش‌آفرین باشد و در قالب‌های گوناگون شعری این مضامین بهتر رخ نماید. در نگاه و برداشت شمار فراوانی، استان لرستان سرزمین شاعران بی‌کتاب به شمار می‌آید، لذا هر گونه تلاشی در جهت غنا بخشیدن به مفاهیم و مضامین شعری می‌تواند دریچه‌ای به گنجینه‌ی پر برگ و بار فرهنگ و ادب واژگان این سرزمین باشد. یادآور می‌نمایم جناب آقای علی‌مراد بالنگ از مشوقان آغازین بنده در ورود به دنیای شاعری بوده‌اند نیز با شرکت در انجمن‌های شعر و ادب شهرستان به‌ویژه «انجمن شعر و ادب زنده‌یاد ترک‌میر آزادبخت» و اکنون «انجمن شعر و ادب ملانوشاد ابوالوفاء» افتخار یافته‌ام تا با تبادل نظر و بهره‌گیری از توان و تجربه مفید با استادانی همچون کرم دوستی، حشمت و اسد آزادبخت، حجت علی‌پور و نیز پافشاری و تشویق‌های پیوسته نادر آزادبخت به اشعار بومی سروده گرایش نمایم. امید می‌رود با پذیرش جامعه‌ی لک‌زبان و دیگر علاقمندان به فرهنگ بوم و بر این دیار توانسته باشم گامی هر چند کوچک اما شایسته برداشته باشم. در مواردی از این مجموعه اشعاری به‌صورت حماسی و نوستالژیک اعم از مثنوی و غزل در خصوص فداکاری، شجاعت، سخاوتمندی، آداب و رسوم مردمان با اصالت و خونگرم کوه‌دشت و طرهران بزرگ در عرصه‌های گوناگون سروده‌ام، باشد به سهم خود در شناساندن گوهر حقیقی این سامان گامی برداشته باشم.

وجود آثار با ارزش تاریخی و طبیعت دیدنی به‌ویژه دره‌ی زیبا و با صفای «شیرز» و رشته کوه معروف سپیدکوه به‌ویژه قله‌ی دیدنی و شگفت‌انگیز «مپل» در شمال و شمال شرقی شهرستان کوهدشت دل و دیده را به‌سوی خود فرا می‌خواند. در پی دعوت صدا و سیما، مرکز استان لرستان از بنده در بهمن ماه ۱۴۰۲ اجرای قطعه شعر کوهدشت، استقبال مردمی باورنکردنی در پی داشت و این موضوع نشانگر اهمیت و توجه این مردم به شعر بومی است.

شعر لکی ریشه در فرهنگ غنی ایران زمین دارد و تعدادی از واژگان اوستایی و پارسی باستان در آن به‌کار رفته و در سرودن «چل سرو»، «مور» و «هوره» کاربرد دارند و همین موضوع در استان‌های غرب و جنوب غربی کشور از جمله: «لرستان»، «ایلام»، «کرمانشاه» و «همدان» از دیرباز موجب اشتراکات زبانی و فرهنگی همبستگی و عاطفی و روحیه مردم گردیده است و در همین راستا در استان لرستان شعرای بومی سرای نامداری بوده‌اند که از هر کدام آثار و اشعار زیبایی بر جای مانده است. البته بیشتر اشعار متقدمان لک زبان، ده هجایی سروده شده‌اند اما امروزه شعرای بومی سرای دیگری پا به پهنه شعر و شاعری نهاده و در قالب‌های گوناگون و دل‌انگیز شعری بیش از پیش بر فرهی و بالندگی سروده‌های بومی افزوده‌اند. نکته‌ای دارای اهمیت ویژه آن‌که؛ شعر موهبتی الهی و بیانگر احساسات درونی شاعر است که گاه با سرایش تک‌بیتی زیبا و مانا می‌تواند بزم‌آرای هر مجلس و نشست و مایه وجد و سرور و اندیشه‌ورزی جمع گردد. به‌قول علامه اقبال لاهوری:

شعر را مقصود اگر آدم‌گری است

شاعری هم مسند پیغمبری است

در این مقام بنده نیز ابیاتی چند سروده‌ام؛

این حقیقت را بدان ای هوشیار	شاعری الهام هست از کردگار
شعر گفتن نیست آسان ای جناب	تا نجوشد از درون همچون سراب*
ذوقِ شعری خواهد و طبعِ لطیف	تا هجاها را به نظم آرد ردیف
این سخن وقتی بگردد دلنشین	هر مخاطب را به وجد آرد یقین
شعر زیبا گفتنش در انجمن	مایه‌ی زینت بگردد در سخن

ای حسین آنکس که گوید شعر ناب

رحمت حق بهرش آید بی حساب

در پایان با اوج فروتنی و ادای احترام به حضور پیشکسوتان و جویندگان و خوانندگان گرامیه شعر و ادب امیدوارم آنچه سروده و پیشکش داشته‌ام مایه‌ی خشنودی حضرت حق و عنایت شما همراهان و ادب‌دوستان قرار گیرد. کمترین وظیفه‌ی خود می‌دانم از همدلی و عنایات سازنده و دلسوزانه‌ی استاد داریوش جعفری به پاس طراحی هرمندانه و ظریف‌نگری‌های ایشان در به سامان رساندن این مجموعه از سویدای جان سپاسگزاری نمایم. درخواست می‌نماید کاستی‌ها را بر این خدمتگزار شعر و ادب ببخشایند و به هر نحو شایسته بدانند یادآور شوند تا به قید زندگانی در ویراست‌های بعدی مراعات و اصلاح گردند.

حسین آزادبخت

اسفند ۱۴۰۲

* سراب، در فرهنگ مردم لرستان به معنی چشمه و سرچشمه است.